

SIMILITUDINI ȘI DELIMITĂRI ALE LIBERĂRII DE PEDEAPSA PENALĂ DATORITĂ SCHIMBĂRII SITUAȚIEI CU ALTE INSTITUȚII PENALE SIMILARE

Ion TIPA

Catedra Drept Penal și Criminologie

The presence of some penal institutions which makes for the condemned the possibility to be liberated from the real, partial or total execution of criminal punishment, is welcomed for the penal legislation, because it makes possible to achieve the target of penal law, and it's principles.

Some of settlements concerning kinds of liberation from penal punishment, are similar to other penal institutions, which however differs, but not to much, thus making the impression that the same situation can be treated in different legal ways. Therefore, in this article it will be analyzed the similarity and the distinction of the institution of liberation from penal punishment owing to the change of situation with other similar penal institutions.

Prin totalitatea măsurilor juridico-penale prezente în Codul penal al Republicii Moldova se reflectă, cu siguranță și inevitabil, atingerea scopurilor legii penale, respectării principiilor dreptului penal, precum și atingerea scopului pedepsei penale. Astfel, se poate susține că legea penală asigură restabilirea echității în cazul săvârșirii infracțiunilor. Desigur, nu întotdeauna legea penală a mizat pe faptul că infracțiunea trebuie să fie urmată de o pedeapsă penală, fie din considerentele axate pe împrejurările sau circumstanțele în care s-a săvârșit ilegalitatea dată, fie din anumite considerente legate de personalitatea infractorului. Or, dacă infracțiunea de fiecare dată ar fi urmată de o sancțiune penală, atunci care ar fi aprecierea împrejurărilor sau circumstanțelor ce se referă la săvârșirea unei infracțiuni? Totodată, e de menționat că gravitatea infracțiunii de multe ori nu cere cu necesitate izolarea persoanei vinovate de săvârșirea acesteia sau inevitabilitatea aplicării unei sancțiuni penale de altă categorie, datorită posibilității atingerii scopului pedepsei în condiții de libertate sau în condiții de excludere a executării unei sancțiuni, alta decât pedeapsa cu închisoarea. De altfel, și în științele juridico-penale și procesual penale din perioada contemporană, după cum susține autorul L.Golovkov, devine vădită tendința de a se căuta unele modalități de soluționare a conflictelor de lege, care apar în legătură cu săvârșirea infracțiunilor de o gravitate mai redusă [1]. Evidenta preocupare de problema privind alternativa detenției penitenciare o întâlnim în Rezoluția (76) 10, adoptată de Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei [2], în Recomandarea Adunării Parlamentare a Consiliului Europei din 1981, privind înlocuirea pedepselor în forma detențiunii pe termen scurt cu măsuri mai efective și care nu ar contrazice principiilor pedepsei penale [3], precum și în alte acte internaționale în acest sens.

Acțiunile comunității europene, îndreptate asupra măsurilor alternative pedepsei cu închisoarea, se lasă ușor observate pe parcursul sec.XIX, măsuri care au și generat ulterior apariția în legile penale naționale a unor instituții axate pe excluderea executării pedepsei cu închisoarea.

Alternativitatea detenției penitenciare are însă un înțeles mai larg decât instituția liberării de pedeapsa penală, care la momentul actual prezintă un interes deosebit pentru știința penală, procesual penală și execuțional-penală. Astfel, instituția liberării de pedeapsa penală ocupă un loc important în politica juridico-penală, axată pe depenalizarea unor fapte penale de o anumită gravitate. De altfel, directivele politicii penale, după cum susțin unii autori, nu se reduc doar la criminalizare, decriminalizare și penalizare, dar și la depenalizare [4].

Una dintre instituțiile liberării de pedeapsa penală care are o interpretare diferită în literatura de specialitate, privind condițiile de aplicare, precum și prezența conținutului evaziv al prevederilor legale ale acesteia, o reprezintă instituția liberării de pedeapsă penală datorită schimbării situației. Totodată, e de menționat că condiția schimbării situației își are o reglementare ambiguă în legea penală, deși consecințele juridico-penale pentru acestea sunt identice. Astfel, în practica judiciară se pot întâlni situații în care, în anumite condiții postinfracționale legate de anumite schimbări, fapta poate să-și piardă caracterul prejudiciabil, iar, ca urmare, să aibă loc o apreciere juridico-penală deosebită. Atare schimbări care duc la o apreciere penală specifică condiționează liberarea de pedeapsa penală, precum și generează consecințe juridico-penale mult mai favorabile celui liberat în astfel de situații, decât pentru cel condamnat la detenție.

Întâi de toate, necesită a fi determinate condițiile liberării de pedeapsa penală datorită schimbării situației și care sunt acele aspecte specifice ce o face să se deosebească de alte instituții juridico-penale, chiar și similare.

Liberarea de pedeapsă datorită schimbării situației este prevăzută de art.94 CP RM, ca modalitate a liberării de pedeapsa penală și care constă în excluderea executării totale a pedepsei penale pronunțate prin hotărârea instanței de judecată.

Printre condițiile de aplicabilitate a acestei instituții se regăsesc acelea care sunt legate de gravitatea faptei penale săvârșite (infracțiune ușoară sau mai puțin gravă), de pierderea caracterului prejudiciabil al faptei datorită schimbării situației la data judecării cauzei, precum și de comportarea ireproșabilă al făptuitorului după săvârșirea infracțiunii, ce denotă posibilitatea corectării acestuia fără executarea pedepsei penale.

Cât privește gravitatea faptei penale, aceasta se determină reieșind din prevederile art.16 CP RM. Însă, în ce privește determinarea înțelesului noțiunii de schimbare a situației (aceasta urmând a fi apreciată de instanța de judecată), legea penală rămâne a fi incompletă. Totodată, în literatura de specialitate se dă o interpretare a noțiunii de schimbare a situației. Astfel, se determină că schimbarea situației se referă la schimbări de ordin obiectiv, rezultat al reformelor de ordin social-economic, politic în limitele întregii țări sau ale unei localități, indiferent de conștiința și voința persoanei vinovate de săvârșirea infracțiunii [5]. O astfel de poziție cu referire la schimbarea situației o întâlnim și la alți autori, menționând că schimbarea reprezintă un factor obiectiv ce nu depinde de voința inculpatului [6].

Însă, după cum am menționat mai sus, categoria schimbării situației își are reglementare juridico-penală ambiguă. Această rezultă din prevederile art.58 și ale art.94 CP RM, care se referă la aceeași situație, însă cu unele delimitări. Astfel, una din aceste instituții se referă la liberarea de răspundere penală în legătură cu schimbarea situației, iar alta – la liberarea de pedeapsă datorită schimbării situației.

Cât privește liberarea de răspundere penală în legătură cu schimbarea situației, ea urmează a fi aplicată în urma întrunirii următoarelor condiții: a) săvârșirea unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave pentru prima oară, b) fapta săvârșită nu mai prezintă pericol social, la data judecării cauzei, datorită schimbării situației sau c) persoana, la data judecării cauzei, nu mai prezintă pericol social datorită schimbării situației.

Atât în cazul liberării de pedeapsă datorită schimbării situației, cât și în cazul liberării de răspundere penală în legătură cu schimbarea situației, persoana urmează a fi liberată – fie de pedeapsa penală, fie de răspunderea penală – doar în cazul în care infracțiunea săvârșită de aceasta va fi una ușoară sau mai puțin gravă. Însă, și aici legiuitorul a stabilit că în cazul liberării de răspundere penală în legătură cu schimbarea situației este nevoie ca cel vinovat de săvârșirea infracțiunii să o fi săvârșit pentru prima oară, spre deosebire de cel ce urmează a fi liberat de pedeapsă penală potrivit prevederilor art.94 CP RM. Totodată, în cazul aplicării prevederilor art.94 CP RM, toate condițiile ce urmează a fi întrunite sunt cumulative; astfel, dacă una din ele nu este întrunită, cel vinovat de săvârșirea infracțiunii nu poate beneficia de aceasta, pe când, în cazul aplicării prevederilor art.58 CP RM, prima condiție, ce se referă la categoria infracțiunii, este obligatorie, iar a doua condiție urmează a fi întrunită din alternativele prezentate de legiuitor: fie fapta penală și-a pierdut pericolul social datorită schimbării situației, fie persoana a încetat a mai fi periculoasă datorită schimbării situației.

În cele din urmă, deși la prima vedere în aplicarea celor două instituții se observă doar o diferențiere cumulativă a unor condiții în aplicare, totodată, schimbarea de situație, în una din formele liberării, se referă la faptul că *schimbarea de situație* este determinantul aprecierii caracterului prejudiciabil al persoanei și al faptei penale, iar în alta – numai al faptei săvârșite. Astfel, dacă în cazul liberării de răspundere penală în legătură cu schimbarea situației *schimbarea situației* poate îmbrăca atât forma obiectivă, cât și pe cea subiectivă, în cazul liberării de pedeapsa penală datorită schimbării situației aceasta poate îmbrăca doar formă obiectivă.

În acest context se poate aduce un exemplu care ar demonstra cele expuse. Așadar, să admitem că o persoană cu funcție de răspundere săvârșește o faptă penală prevăzută de art.331 CP RM. În acest caz, reieșind din forma pe care o poate îmbrăca schimbarea de situație, pe care o prevede legea penală, în privința vinovatului poate fi aplicată una din formele liberării menționate mai sus. Astfel, dacă persoana cu funcție de răspundere a refuzat să îndeplinească legea, cauzând în așa mod o anumită pagubă în cuantumul stabilit de legea penală, se eliberează din funcție din proprie inițiativă, aceasta, la aprecierea instanței de judecată, va putea fi catalogată ca o schimbare de situație, urmând să fie liberată de răspunderea penală. Liberarea în cauză va putea fi aplicată reieșind din următorul considerent: persoana nu va mai putea săvârși o astfel de faptă penală în această funcție. În acest caz, persoana vinovată de săvârșirea infracțiunii își schimbă condiția în care se află, urmând a fi apreciată ca o persoană ce încetează a mai fi periculoasă, deși pericolul social al faptei nu

s-a schimbat. Cât privește liberarea de pedeapsa penală, în acest caz ea nu va putea fi aplicată, deoarece ea se referă doar la schimbări de ordin obiectiv.

Un alt aspect discutabil privind instituțiile menționate este cel al consecințelor juridice pe care acestea le determină pentru cel vinovat. La prima vedere, acestea ar trebui să genereze consecințe juridico-penale diferite pentru cel ce se face vinovat de săvârșirea infracțiunii, ceea ce însă nu se întâmplă.

Potrivit prevederilor art.389 CP RM, instanța de judecată adoptă o sentință de condamnare [7] în ambele cazuri, atât cu referire la liberarea de răspundere penală în legătură cu schimbarea situației, cât și cu referire la liberarea de pedeapsa penală datorită schimbării situației. În ambele cazuri se vorbește despre o sentință de condamnare, însă pentru unul din ele – fără stabilirea pedepsei penale cu liberarea de răspundere penală, iar pentru altul – cu stabilirea pedepsei penale, dar fără executarea ei. În același timp, urmează a fi menționate prevederile art.110 CP RM, care invocă următoarele: antecedentele penale reprezintă o stare juridică a persoanei, ce apare din momentul rămânării definitive a sentinței de condamnare, generând consecințe de drept nefavorabile pentru condamnat până la momentul stingerii antecedentelor penale sau reabilitării [8]. Astfel, reieșind din prevederile art.110 CP RM, ambele instituții penale au consecința juridică de antecedent penal, din simplul motiv că în această privință se emite o sentință a instanței de judecată de condamnare, urmând ca aceasta să întrunească condiția calității definitive. Totodată, dispoziția de la art.111 CP RM are un conținut evaziv în privința stingerii antecedentelor penale. Respectiv, referința în cauză remarcă doar condiția stingerii antecedentului penal în privința liberării de pedeapsa penală și nicidecum a liberării de răspundere penală, cu excepția actului de amnistie care se referă atât la liberarea de pedeapsa penală, cât și la liberarea de răspundere penală.

Pornind de la cele invocate mai sus, putem conchide că instituția liberării de răspundere penală în legătură cu schimbarea situației are aceleași consecințe pe care le are liberarea de pedeapsa penală datorită schimbării situației, deși art.111 CP RM nu prevede modalitatea de stingere a antecedentului penal pentru liberarea de răspundere penală în legătură cu schimbarea situației.

Existența acestor două instituții denotă atât similitudini, cât și deosebiri, însă, în consecință, au aceleași efecte pentru cel vinovat de fapta penală, care nu se deosebesc în fond. În aceste condiții ar apărea întrebarea: care este sensul unor prevederi aproximativ repetate, ce se deosebesc după conținut, dar identice ca efect? Răspunsul rămâne la latitudinea legiuitorului, însă nu înaintea de a ne expune pe marginea acestui subiect.

Deși în legea penală a Republicii Moldova *schimbării de situație* i s-a dat de către legiuitor o soluție juridico-penală bicefală, se observă cu ușurință că existența acestora duce la aceleași consecințe, dar, nu în ultimul rând, și la anumite confuzii. Evident, problema în cauză vizează cei doi mari piloni ai științei penale: răspunderea penală și pedeapsa penală, cea din urmă fiind parte integrantă a răspunderii penale [9], legiuitorul dorind, probabil, să reglementeze diferențiat o astfel de situație, soluție care, în viziunea noastră, nu este una tocmai cea mai reușită. Dacă e să facem o comparație a instituției liberării de pedeapsa penală datorită schimbării situației cu o astfel de instituție prevăzută, spre exemplu, în Federația Rusă, în Ucraina, vom observa că legiuitorii acestor state au prevăzut o astfel de instituție în legea penală, însă cu referire la liberarea de răspundere penală (art.77 CP FR [10] și art.48 CP Ucr. [11]). Totodată, legea procesuală a Federației Ruse prevede că în cazul liberării de răspundere penală în legătură cu schimbarea situației persoana urmează a fi liberată de răspundere penală fie prin actul procesual corespunzător al anchetatorului întărit prin actul procesual al procurorului, care prevede încetarea pe acest temei (art.212, art.213 CPP FR), fie în baza unei hotărâri a instanței de judecată, alta decât cea de condamnare (art.239, art.256 CPP FR), de altfel situație reglementată și de art.26 CPP FR [12]. Instituția vizată este tratată similar și de legea procesual penală a Ucrainei (art.7, art.282 CPP Ucr.) [13].

Observăm astfel că, spre deosebire de reglementările procesual penale ale Federației Ruse, precum și ale Ucrainei în privința liberării de răspundere penală în legătură cu schimbarea situației, legea procesual penală a Republicii Moldova prevede soluția condamnării prin sentința emisă de instanța de judecată aidoma celei care prevede liberarea de pedeapsa penală, soluție care, în opinia noastră, nu este acceptabilă.

Astfel, putem conchide că legiuitorul trebuie să înlăture astfel de prevederi care au un conținut evaziv, în privința consecințelor instituțiilor nominalizate mai sus, precum și existența bicefală a acestora, care nu se deosebesc prea mult.

În concluzie, propunem *de lege ferenda* fuziunea liberării de pedeapsa penală datorită schimbării situației cu liberarea de răspundere penală în legătură cu schimbarea situației. Astfel, înlăturând neconcordanța ce

rezidă în obscuritatea consecințelor ce le provoacă instituția liberării de răspundere penală în legătură cu schimbarea situației. În același timp, dispoziția ce prevede liberarea de pedeapsa penală datorită schimbării situației să cuprindă următorul conținut: *persoana care a săvârșit o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă poate fi liberată de pedeapsă, dacă se va constata că, la data judecării cauzei, datorită schimbării situației, se va stabili că persoana sau fapta săvârșită nu mai prezintă pericol social*. Astfel, în acest caz schimbarea situației potrivit instituției liberării de pedeapsa penală datorită schimbării situației va îmbrăca atât forma obiectivă, cât și forma subiectivă, aplicabilitatea acesteia fiind posibilă și în cazul în care schimbarea situației este condiționată de factorul subiectiv al persoanei vinovate de săvârșirea infracțiunii ușoare sau mai puțin grave.

Referinte:

1. Головки Л.В. Альтернативы уголовному преследованию в современном уголовном праве. - С.-Пб., 2002, с.14.
2. Rezoluția (76) 10 „Alternative la pedeapsa închisorii”, adoptată de către Comitetul Miniștrilor al CE la 9 martie 1976 // [http://www1.umn.edu/humanrts/russian/euro/RRres\(76\)10.html](http://www1.umn.edu/humanrts/russian/euro/RRres(76)10.html);
3. United Nations Secretariat: „Alternatives to Imprisonment” International // Review of Criminal Policy. - 1980. - №36. - P.9.
4. Cușnir V., Zosim A. Principalele alternative ale detenției penitenciare în dreptul penal contemporan: Studiu monografic. - Chișinău: Totex-Lux, 2007, p.107.
5. Botnaru S., Grama M., Șavga A., Grosu V. Drept penal. Partea Generală. Vol.I. - Chișinău: Cartier, 2005, p.520.
6. Гуцуляк В.И., Бужор В.Г. Комментарий к Уголовному кодексу Республики Молдова. Часть Общая. - Кишинэу: Типография Centrală, 2005, с.367.
7. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, Legea nr.122-XV din 14.03.2003 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2003. - Nr.104-110/447.
8. Codul penal al Republicii Moldova, Legea nr.985-XV din 18.04.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2002. - Nr.128-129/1012.
9. Уголовное право России. Часть Общая: Учебник / Отв. ред. д.ю.н. Б.В. Здравомыслов. - Москва: Юристъ, 1996, с.66.
10. Уголовный кодекс Российской Федерации от 24.05.1996 / 05.06.1996 // Федеральные Законы. - 1996. - №161-ФЗ.
11. Уголовный кодекс Украины от 15.04.2001 // Відомості Верховної Ради України. Офіційне Видання. - 2001. - №25-26.
12. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации принят Государственной Думой 22.11.2001 / Одобрено Советом Федерации 05.12.2001 // Федеральные Законы. - 2002. - №58-ФЗ.
13. Уголовно-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общей редакцией В.Т. Маляренко, Ю.П. Алена. - Харьков: Одиссей, 2005, с.282.

Prezentat la 20.11.2007